

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת השבוע ואתחנן תשפ"ג

שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

בחומש החמישי מופיע חמש פעמים הביטוי: **שמע ישראל**.

אין צורך להסביר כמה חשוב ביטוי זה בתולדות עמנו ובחינוך ילדינו. די לנו אם נזכיר כי בעזרתו זיהה הרב הראשי הראשון של מדינת ישראל, הגר"א הלוי הרצוג, את הילדים היהודים, שהוחבאו בזמן השואה הנוראה במנזרים ברחבי אירופה. פסוק זה שגור על פינו, ואנו חוזרים עליו לפחות פעמיים בכל יום. לכן, אין זה פלא כי הביטוי "מפי השמועה" (כגון סוכה כח ע"א) משמעותו מסורת מהדורות הקודמים, וגם על מקומה של המסורת ביהדות אין צורך להכביר במילים.

הוכחנו משני פסוקים שהשמיעה חשובה מן הראיה!

האחד בתורה, מופיע בפרשתנו פרשת ואתחנן: **"וַיִּדְבֹר יְקֹקֵךְ אֱלֹהֶיךָ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אֲתָם שִׁמְעִים וְתִמְוָה אֵינְכֶם רְאִים זוֹלָתִי קוֹל"** (ד' יב).

והשני, המופיע בדברי דוד בספר תהילים: **"אֲזַנַּימִי כְּרִיתָ לִי.... אַז אֶמְרָתִי (בפה) הִנֵּה בָאתִי בְּמַגֵּלֶת סֶפֶר כְּתוּב עָלַי (קריאה בעין)"**

(מ' ז - ח).

נוסיף לדברינו גם מתורתו של הרב דוד הכהן, המכונה הנזיר, מספרו החשוב "קול הנבואה". הוא מביא כי אומנם הפילוסופים הספרדים, שהושפעו מאפלטון, העדיפו את חוש הראיה (אסתטיקה) על חוש השמע, אולם לעומתם, גדולי חכמי ישראל מבעלי המוסר, קבעו כי "השמיעה גדולה מן הראיה, כי כח השמע יותר זך ונקי" (קול הנבואה - ההגיון העברי השמעי קטע כד).

הרב הנזיר מצטט גם מספרו של רבנו יונה גירונדי (בגירונה אשר בספרד גרו ראשונים נוספים חשובים כמו הרמב"ן והר"ן), "שערי תשובה": "העין איבר נכבד מאוד, ונכבדה ממנו האוזן".

גם רבנו בחיי בן אשר בספרו "כד הקמח" (אות ז) טוען כי: "כח השמע הוא יותר זך ודק מכוח הראות". לכן, בדיני נזיקין "חרשו נותן לו דמי כולו" מה שאין כן "סימא עינו נותן לו דמי עינו" (ב"ק פ"ה ע"ב).

זו גם דעת ר"י יעבץ בפירושו למסכת אבות (פ"ו מ"ב), המגדיר "כי בחוש השמע תלויים חיי הנפש, וזו גם דעת בעל "אורחות צדיקים" (בהקדמה לספרו) (קול הנבואה, שם).

בהמשך דבריו (שם קטע כז) מסביר הנזיר: "האדם כוסף אל מוחשי הראות והשמע... להיותם מתיחסים יותר אל שנקנה בהם הדברים העיוניים, שבהם נתלה השלמות האנושי", ומביא כראיה לדבריו את הפסוק הבא, המופיע בספרי משלי (ספרו של החכם מכל אדם): **"אֲזַן שִׁמְעַת וְעֵינַי רָאָה לְקֹקֵץ עֲשָׂה גַם שְׁגִיחָם"** (כי יב, קודם אוזן ורק אח"כ עין). חיזוק נוסף לדבריו הוא מביא מפסוק נוסף (שם ט"ו לא) **"אֲזַן שִׁמְעַת תּוֹכַחַת חַיִּים בְּקֶרֶב תְּכַמִּים תְּלִין"**. הוא מסכם: "כל אחד מהם (השמע והראות) הוא נאה, אך הקול, שנשיג בו המושכלות מן המלמד, הוא ערב עד מאוד (שנאמר) **"כִּי קוֹלְךָ עָרַב וּמְרָאֶיךָ נְאֻה"** (שיר השירים ב' יד).

פתחתנו את דברינו **בשמיעת קול ד' אחד** ואנו מסיימים **בקולו הערב של עם ישראל**. בשבוע הבא בע"ה נמשיך להעמיק בביאור פסוק זה.

כמו שכבר הזכרנו, לאוזן תפקיד נוסף, היא האיבר המופקד על שמירת האיזון הגופני. האוזן, כשמה כן הוא, היא מאזנת ומגנה מפני נפילות. חוסר ההקשבה של הקיצונים משני הצדדים והשתלטותם על השיח הציבורי עדיין מדיגי מאוד! ועלול לגרום נפילה מאוד כואבת, ח"ו.

הבה נתפלל לאיזון בכל התחומים, איזון שיושג גם מהאזנה של כל אחד לצרכיו של השני. איזון שיושג בין האמונה בהשם אחד ובין האמונה בסגולתו המיוחדת של עם ישראל כולו: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

לעיני הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

לעיני לוי נשמת

הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	מר משה וסרצוג כ" בתשרי תשפ"א	פרופ' ישראל אהרני י"ד בכסלו תשפ"ג	הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב
מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב	מר יצחק טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיון / כ' באב
בלהה בת ישראל מרמורש ז"ל א' מנחם אב תשפ"א	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף
חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ" בתשרי תשפ"ב	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טובע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אליהו כרמל וגבי מלכה טובע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט
לעיני הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	גבי מירה קושיצקי נלב"ע כ"ב בסיון תשפ"ג	גבי ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גבי ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב

חֵמְדַת הַשַּׁבָּת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

טלטול בעקיפין - טלטול מן הצד

בחודשים האחרונים העמקנו בגדרי מוקצה. עסקנו בהגדרת סוגי המוקצה והכלים שמלאכתם לאיסור. למדנו שבאופן כללי אסור לטלטל מוקצה; במקרה והמוקצה נמצא על בסיס, מתוך ידיעה, הבסיס מקבל את הדין של המוקצה עצמו, למעט מקרים בהם הבסיס הוא גם בסיס לדבר היתר; במידה והמוקצה מונח על הבסיס ללא ידיעה, או שהגיע אל הבסיס בשבת, ניתן לנער את הבסיס ולהסיר את המוקצה; למדנו שיש מחלוקת אם כלים שמלאכתם לאיסור הם מוקצים או שזה דין בפני עצמו; כך או כך, מותר לטלטל לצורך גופם או מקומם.

עתה נשאל שאלה אחרת: במידה והחפץ מוקצה, למרות זאת האם יש דרך מותרת, להזיז אותו?

בגמרא (מסכת שבת דף מג ע"ב) מובא מקרה קיצוני: היה צורך להזיז גופה של אדם שנפטר בשבת בכדי להגן עליה מהחום ולמנוע בזיון המת. הגמרא מציעה שתי אפשרויות: א. להזיז את הגופה בצורה עקיפה ("טלטול מן הצד"). ב. להניח על הגופה חפץ שמותר לטלטל (וכך להפוך אותה לסוג של בסיס לדבר המותר). מסקנת הגמרא להלכה היא שהאפשרות השנייה היא המותרת, והראשונה אסורה. בהמשך (שם דף קמב ע"ב) מבואר שזהו היתר ייחודי שהותר עבור מקרה מיוחד זה. אחרת אסור להניח חפץ מותר בטלטול על מוקצה בכדי להתיר את טלטולו. בכל מקרה הטלטול העקיף – "טלטול מן הצד" אסור.

אך במקום אחר (שם דף קכג ע"א) נפסק כרבי אלעזר בן תדאי, המתיר לטלטל עקיף של מוקצה. נפרש את דבריו: בימיהם כמובן לא היו מקררים. שמירת הטריות של ירקות מסוימים נעשתה על ידי הטמנתם בקרקע. שימו לב שלא מדובר בשתילה מחדש של הירקות, אלא רק בהטמנה לצורך שמירה על הטריות. הוצאת הירקות מהמקום בו הוטמנו (לפני שבת) כרוכה בהזזת העפר שעל הירק והוא מוקצה! רבי אלעזר בן תדאי מתיר לתקוע שיפוד (כוש או כרכר בלשון הגמרא שם) בירק ולשלוף אותו, למרות שבפועל מתבצעת הזזה של עפר שהוא מוקצה. גם לפעולה זו הגמרא קוראת "טלטול מן הצד".

מדוע במקרה הראשון הטלטול נאסר ובשני הוא הותר?

הראשונים (בעלי התוספות, רשב"א ואחרים) מבארים זאת. במקרה הראשון מדובר בטלטול המוקצה בצורה עקיפה כדי להגן על המוקצה מפני ניוולו. שם נאסר לטלטל את המוקצה "מן הצד", בצורה עקיפה. לעומת זאת, מותר לטלטל את העפר שהוא מוקצה בטלטול מן הצד ולהוציא את הירק כדי להשתמש בו. לצורך שימוש באוכל המותר, מותר לטלטל את המוקצה מן הצד.

כשחושבים יותר לעומק, את העיקרון הזה כבר למדנו: למדנו שאם מעות נשכחו על כרית לפני השבת, מותר להרים את הכרית ולהפיל את המעות, כדי לפנות את הכרית, ומעתה היא מוכנה לשימוש. למדנית קורה כאן דבר זהה: מרימים את הכרית (כמו שהשיפוד מרים את הירק) שהמעות עליו (בדומה לעפר שעל הירק), ומנערים את המעות ממנו (כמו שמותר לנער את העפר מהירק). מה שאסור הוא להרים את המעות בצורה עקיפה כדי לשמור עליהם.

הט"ז מסיק מהשוואה זו שמותר להזיז מוקצה בצורה עקיפה אם זקוק למקומו. הוא נותן דוגמא: נניח שאכלנו על השולחן, ועכשיו הניחו עליו קליפות וכדו', שהם מוקצים. כשם מותר להזיז את הכרית כדי להשתמש בה לשינה, כך מותר להשתמש בסכין או כף, כדי לטלטל מן הצד את בקליפות ולהזיז אותם, וכך לפנות את השולחן כדי שיהיה ניתן להשתמש בו.

הגר"ז מלאדי מראה שאין השוואה בין המקרה של הט"ז לבין המקרים הקודמים:

א. במקרה של השיפוד, השיפוד נתחב כדי להרים דבר מותר. כאן האדם מרים את הסכין כדי להזיז קליפות, שאסור להזיז. אף החזון איש מצטרף אליו, וכותב "כל זה (שמותר לטלטל מן הצד) דבר המותר עם האסור. אך טלטול הדבר האסור לחוד – אסור".

ב. במקרה של הכרית, עוד לפני ההתערבות שלנו יש מתח בין הכרית שהאדם רוצה לטלטל ובין המעות – המעות מונחות עליו ואוסרות אותו. הכרעת ההלכה היא להתיר את טלטול הכרית כדי להפיל את המעות. בדומה לכך, יש מתח בין הירק, שבאדמה, ובין האדמה שעליו. השיפוד נועד לסייע להכריע במתח הזה, על ידי הרמת הירק והפלת העפר. אך במקרה של הקליפות, אין כל קשר בין הסכין ובין הקליפות. האדם מייצר מפגש חדש בין הסכין ובין הקליפות, מפגש שלא היה קודם לכן. מי אמר שמותר לאדם ליזום את המפגש הזה?

לכן הגר"ז מלאדי (שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן רעו סעיף י, וכן בסימן שח סעיף ס) אוסר את טלטול החפץ המותר כדי להזיז את הדבר האסור, גם אם זה נועד לצורך מקומו.

נראה שהט"ז חולק על הגדרת ה"מקום". כאשר מפנים חפץ "לצורך מקומו", מה המשמעות? נראה שהט"ז מבין שכבר ישנו מתח בין דבר מותר ודבר אסור – המוקצה, ומקומו. מקומו אינו אסור, במהות. כרגע מוקצה מונח עליו. אך המקום נושא מהות עצמאית של 'דבר המותר'. בכדי לפשט, נדבר על שולחן: הגר"ז מתעלם מהשולחן. אך הט"ז אומר: כבר יש מפגש בין האיסור למותר: בין הקליפות ובין השולחן. כשם שהתירו לקחת את השיפוד כדי לסיים את המתח בין הירק ובין העפר, כך מותר לקחת סכין כדי לסיים את המתח בין הקליפות ובין השולחן. תפיסת המקום שעל השולחן גם היא מתח קיים בין אסור למותר, בדומה למקרים האחרים שהט"ז הצביע עליהם. אמנם אין כאן רצון להרים דבר מותר, אך המשטח של השולחן אינו שונה מהירק או המשטח של הכרית.

שימו לב שהנקודה היא לא שהשולחן הוא כלי שהאדם רוצה להשתמש בו, כמו שהוא רוצה להשתמש בירק. הדברים נכונים גם על מוקצה המונח על הרצפה: האם מותר לטאטא מוקצה המונח על הרצפה? לכאורה לא, מכיוון שאסור להזיז את המוקצה, אפילו בעקיפין, אם לא לצורך דבר המותר. ואיזה 'דבר מותר' יש במקרה זה?

הפרי מגדים יסביר שיהדבר המותר' במקרה זה הוא המקום שתחת המוקצה – הרצפה. אמנם איננו רגילים לחשוב עליו כיחפץ, אך מבחינת דיני מוקצה עקרונית הוא אמור להיות זהה.

להלכה הפרי מגדים והמשנה ברורה פוסקים כדברי הט"ז, ומתירים לטלטל את הדבר האסור בעזרת הדבר המותר לצורך מקומו.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל, של:

טל שאול בן יפה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה
ר' יצחק בן בריינדל גיטה	פנינה ציפורה בת מרים	נטע בת מלכה
חוה ראָנְלָה בת פייִלאַ	הילה צפנת בת שרה טובה	רבקה בת שרה בלה
משה בן רחל	הילל בן תמר שפרה	ירחמיאל בן זלאתה רבקה
עובדיה בן אסתר מלכה	אריה יצחק בן גאלה מרים	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה
יוסף בן אורית	ז'קלין בת רינה	אורי לאה בת חיה תמימה
	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	מאירה בת אסתר

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין אהרן פלדמן, דיין ברשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

פערים בין מצגים בעל פה לבין חוזה בכתב

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / סיוון תשפ"ב / תיק מס' 82056

דיינים: הרב דניאל לונצר, הרב אהרן פלדמן, הרב אסף הר-נוי

המקרה בקצרה: התובעת חתמה על חוזה לרכישת דירה עם חברה קבלנית – נתבעת 1. ברם, לטענתה, בזמן רכישת הדירה הוצגו לה מצגים כאילו רכישת הדירה היא מחברה קבלנית אחרת – נתבעת 2. התובעת רוצה לתבוע את שתי הנתבעות על שלל נזקים, כגון מסירה באיחור, לקויי בנייה, ועוד.

לטענת התובעת, נתבעת 2 הייתה מעורבת בכל מהלך רכישת הדירה, למשל: אישור הנחה במחיר הדירה, התנהלות בעניין פיצויים על איחור במסירה, חתימת החוזה במשרדי נתבעת 2, ועוד. נתבעת 2 הסכימה להתדיין בבית הדין, אך טענה שיש למחוק את התביעה כלפיה, משום שהיא לא צד בעסקת רכישת הדירה. החוזה לא נחתם מולה, והיא רק עסקה בשיווק הדירות וניהול לקוחות עבור נתבעת 1. היא אינה משמשת כקבלן או יזם, ולכן אין להטיל עליה את החיובים הנתבעים.

פסק הדין: נתבעת 2 אינה צד לתביעה, ויש להסיר אותה מכתב התביעה, בגלל ש"לאו בעל דברים דידי אתי" (היעדר יריבות).

נימוקים בקצרה:

1. כאשר ישנו חוזה חתום ומפורש "שחור על גבי לבן", לא יתקבלו טענות על מצגי שווא. ולכן, מכיון שבחוזה המכר כתוב באופן מפורש וברור שהמוכרת היא נתבעת 1, אין מקום לבוא בתביעות נגד נתבעת 2.

2. הפוסקים התייחסו למקרים בהם הוצגו מצגים טרום-חוזיים בעל פה, ואלו לא באו לידי ביטוי בחוזה הכתוב. באופן עקרוני, נקבע כי החוזה נחתם על דעת התנאים שנאמרו בעל פה תחילה, "אם התנו תנאי ואח"כ כתבו השטר סתם, ודאי על התנאי הראשון כתבוהו". ברם, יש לחלק בין מקרים שונים: בין תנאים שונים לאור מידת חשיבותם; בין סוג ההשמטה (אם התנאי הושמט לגמרי, הוזכר בצורה מעורפלת, או שנכתבו דברים סותרים); בין חוזים מסוגים שונים (אינו דומה שטר קצר ותמציתי, לחוזה ארוך בן עשרות עמודים).

3. במקרה שמפורש בחוזה, באופן ברור ובולט, דבר העומד בסתירה למצגים הראשוניים – יש לפרש שהחוזה חוזר בו מהמצגים הראשוניים, ורק החוזה הכתוב תקף. לכן, גם אם הטענות העובדתיות שהתובעת טוענת להן היו נכונות, אין בכך כדי לחייב את נתבעת 2, משום שהחוזה נחתם במפורש מול חברה אחרת, ולא מול נתבעת 2.

למעבר לפסק הדין

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

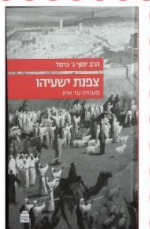
לעניין שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית זייל נלבי"ע סיון תשע"ט	לעניין רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לעניין גב' לורין הופמן ז"ל	לעניין חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה	לעניין סוזי בת עליזה כהן זייל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח
---	---	--	---	---

לעניין הנופלים במערכה על הגנת המולדת הייך

חדש - "צננת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צננת ישעיהו: מעזיזה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עזיזה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צננת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטריט, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

Munich, Germany

מינכן, גרמניה
שבט תשע"ה

היתר אישה לבעלה לאחר שנפרדו

השאלה

זוג שיש לו ילדים קטנים חי בסכסוך כבר זמן מה אבל ניתן כעת פתח ליצור שלום בית. אולם לפי תיאור הדברים האישה יצאה בינתיים עם גבר אחר וקשר זה הסתיים. האישה סיפרה ולא הסתירה את הדבר ובעלה מאמין לה. בעלה מוכן לשקול לחזור לחיות איתה אם ההלכה מאפשרת זאת. אין צורך להדגיש שהשאיפה היא למצוא פתח להתיר להם לחיות כמשפחה, ולו למען הילדים. השאלה היא אם יש פתח כזה וכיצד אפשר לברר דבר זה?

התשובה

במקרה זה מותר לזוג להמשיך ולחיות כמשפחה מכמה נימוקים:

אישה שאמרה לבעלה "טמאה אני לך", כלומר שהיא בגדה בו, אינה נאמנת אם לא תביא ראיה לדבריה¹. אם הבעל מאמין לדבריה, אשתו אסורה עליו² אבל אין כופים אותו לגרשה³. אמנם במקרים רבים אפילו אם הבעל אומר שהוא מאמין לאשתו, היא מותרת לו, אם לא שהתקיימו כמה תנאים:

1. הבעל מאמין לדבריה לגמרי, והוא משוכנע שהיא בגדה בו כאילו העידו על המעשה שני עדים⁴.
2. הבעל מאמין לאשתו רק משום שהיא נאמנת בעיניו (כמו שני עדים כנ"ל), ולא בגלל שהוא חושד בה קצת⁵ ולא בגלל שלא נראה לו הגיוני שאשתו הייתה משקרת בדבר זה, שהוא ביזיון לה⁶, ושהוא מאמין לה רק בגלל שהוא בטוח שאין שום טעם או יצר הרע שהיה גורם לאשתו לשקר⁷, למרות שחז"ל כבר קבעו שחוששים לשקר בעניין זה. אפילו אם הבעל כבר אמר שהוא מאמין לאשתו, אם באותה שעה לא הבין מה רמת הנאמנות שההלכה דורשת בעניין הזה או אם לא ידע שאשתו תהיה אסורה עליו משום שמאמין לה, אין ממש בדבריו⁸. ויש להסביר לבעל שחז"ל חששו לשקר בעניין זה ואין לו להאמין לה, ורק אם הבעל מתעקש שהוא כן מאמין לה, והתקיימו כל התנאים הנ"ל, יש להסביר לו שאם כך, על פי דין אשתו אכן אסורה לו.

ראוי להעיר, והדעת נותנת שיש להפנות את תשומת לב הבעל אף לכך, שהסברא שלא להאמין לאישה האומרת "טמאה אני לך" אמנם נאמרה בכל הנשים, אבל במשנה תוקף יש לאומרה כשאכן הייתה מתיחות בין הצדדים, כמתואר בשאלה, שהדעת נותנת שבמצב כזה אפשר שאכן האישה תרצה להביא את בעלה לרצות בגירושין באמצעות האמירה כי היא בגדה בו⁹. יש להוסיף שאם עתה האישה חוזרת בה מדבריה הראשונים ואומרת שלא נטמאה, אף אם יאמר הבעל שהוא מאמין לדבריה הראשונים ולא לחזרתה בה – ייתכן, ובהקשר זה הדבר נכון בייחוד על רקע המתיחות שכבר הייתה ביניהם, שהבעל עצמו אינו נאמן לומר שהוא מאמין לה (שמא אומר כך כדי שיוכל לגרשה בעל כורחה למרות חרם דרבנו גרשום), ולכן לא נפסוק לו שהיא אסורה עליו, ואף אם ירצה לגרשה – אם היא לא תרצה בכך – לא יהיה רשאי לגרשה (אלא שאם היא מסכימה או מעוניינת להתגרש, הבעל יהיה רשאי, וממילא אם אכן מאמין לה – גם חייב) לגרשה¹⁰. פסק זה מתייחס רק למקרה שלבעל נודע שיתכן שאשתו זינתה רק על פי הודאתה, אבל אם נוסף להודאתה יש גם רגליים לדבר, כגון שהוא ראה או ידע דבר שמראה שהיא אכן זינתה (או שיש עדות על כך, אף שהבעל עצמו לא ראה דבר), אז יש לשאול שאלת חכם שבה יפורטו הנתונים הידועים ומקור המידע לגביהם, שכן הדין עשוי להיות תלוי בפרטים אלה¹¹.

¹ במשנה (נדריים צ ע"ב) נאמר: "בראשונה היו אומרים, שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה: האומרת 'טמאה אני לך', 'שמים ביני לבינך' ו'נטולה אני מן היהודים'. חזרו לומר, שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה, האומרת 'טמאה אני לך' – תביא ראיה לדבריה, 'השמים ביני לבינך' – יעשו דרך בקשה, ו'נטולה אני מן היהודים' – יפר חלקו ותהא משמשתו, ותהא נטולה מן היהודים". הנמרא (שם צא ע"א) העמידה את המקרה "טמאה אני לך" השנוי במשנה באשת כהן שטוענת שנאנסה, שכן רק כך ייתכן הדין שלמשנה ראשונה שנאמנת לאסור עצמה על בעלה אבל עדיין הייתה מקבלת כתובה. אך מוכח שם בסוגיה שהדין שבראשונה אישה שטענה "טמאה אני לך" הייתה נאמנת, ולמשנה אחרונה אינה נאמנת בלי ראיה, נכון גם לגבי אשת ישראל שטענה שנבעלה ברצון, אלא שבאופן זה אף לפי משנה ראשונה לא הייתה מקבלת כתובה.

וכן נפסק בשלחן ערוך (אבהע"ז קטו, ו) שאישה שטענה "טמאה אני לך" – אין חוששין לדבריה בלי ראיה. הראשונים (בנדריים שם) דנו כיצד לפי משנה אחרונה אישה שטענה "טמאה אני לך" מותרת לבעלה, הרי אולי האמת כדבריה שזינתה, ולמה אינה אסורה כפי הדין על פי משנה ראשונה? הר"ן (שם ד"ה ואיכא למידק) הביא שלושה תירוצים: (א) "יש מי שתירץ דאע"ג דמדינא אסירא שרו לה רבנן ומבטלי מילתא דאורייתא משום מגדר מילתא בקום עשה, דגדר גדול גדרו בה שלא תתן עיניה באחר להפקיע עצמה מיד בעלה".

(ב) "ולדידי לא קשיא לי דכי היכי דאמרין בכמה דוכתי דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושי מיניה, הכי נמי הכא כל שאמרה לבעלה טמאה אני אפקעינהו רבנן לקדושי מעיקרא ונמצא שבשעה שנאנסה פנויה היתה... אלא שלפי זה מצטרף לומר דכי אמרינן הכי [כלומר שאשת כהן מותרת] דוקא באומרת 'טמאה אני לך', שנאנסתי ולכשר נבעלתי" אבל באומרת 'טמאה אני לך', שנאנסתי מנתין או ממזור' אינה מותרת לבעלה. ואינו במשמע".

(ג) "ואחרים תרצו דמשנה ראשונה לא דינא קתני, דמדינא דסאי אין האשה נאמנת לומר 'טמאה אני לך' להפקיע עצמה מבעלה שהיא משועבדת לו, אלא משום דהא מילתא ד'טמאה אני לך' כסיפא לה תקינו במשנה ראשונה להאמינה, דאי לאו דקושטא קאמרה לא הות מזלזלה נפשה למימר הכי. ומכי חזו רבנן בתראי דאיכא למיחש לשמא תהא נותנת עין באחר אוקמוה אדינא".

וראו אריכות דברים על כך ביתר פירושי הראשונים על סוגיה זו.

² כן פסק הרמב"ם (הלכות אישות כד, יח), וכן נפסק בשלחן ערוך (שם).

³ שלחן ערוך שם.

4 לשון הרמב"ם (שם): "ואם היה מאמינה וסומכת דעתו על דבריה חייב להוציאה" (וכעין לשונו גם לשון השלחן ערוך שם). וכתב המגיד משנה (וכן משמע בביאור הגר"א לשלחן ערוך שם ס"ק כט) שהרמב"ם למד שאם הוא מאמין לאשתו, היא אסורה מדברי רבא (קידושין סו ע"א) שאם יש עד אחד שמעיד שאישה זינתה והוא נאמן בעיני הבעל כשני עדים, הבעל חייב לגרשה, וראו לשון השלחן ערוך ורמ"א (אבהע"ז קעח, ט). וראו גם בשו"ת אבני נזר (אבהע"ז סימן כח) ובשו"ת אגרות משה (אבהע"ז חלק ג סימן ל) שנקטו כדבר פשוט שהנאמנות הנדרשת כדי לאסרה היא נאמנות בעיני הבעל "כבי תרי", היינו כשני עדים (וראו בדבריהם המובאים בהערה הבאה).

5 מהרי"ק (שורש פב), מובא ברמ"א (אבהע"ז קטו, ז) לעניין נאמנות עד אחד בעניין זה. ובשו"ת אבני נזר (שם), שו"ת אגרות משה (שם) ושו"ת מנחת יצחק (חלק י סימן קכט) נקטו שהוא הדין לגבי אישה שאמרה "טמאה אני לך" שנאסרת רק אם הבעל אכן מאמין לדבריה (כשני עדים) מצד נאמנותה בעיניו בכל עניין, ולא מצד ראיות או סברות אחרות שמחמתן הוא מאמין לדבריה אלה דווקא.

6 אגרות משה (שם) וזה לשונו: "דאף שהוא מלתא דכסיפא לה אמדו חכמים דעת האשה שבשביל רצונה להנשא לאחר תאמר דבר שקר כזה אף שהוא גנאי לה", והמשיך וביאר שלכן "אינו כלום מה שהבעל אומר שמאמינה מטעם סברתו דאי אפשר שתבדה על נפשה דבר שהוא גנאי לה אף בשביל רצונה להנשא לאחר, דהרי הוא כמכחיש דברי חז"ל".

7 על פי האגרות משה הנ"ל, והוא כתב "שהוא דבר רחוק לידע דבר כזה".

8 שו"ת חתם סופר (אבהע"ז חלק א סימן עח) ואגרות משה (שם).

9 ראו פתחי תשובה (אבהע"ז סימן קטו ס"ק כח) בשם ברית אברהם ועל יסוד דברי הרמ"א (שם קעח, ט וראו בהערה הבאה), וכתב כך אף כלפי אופן שבו יש לכאורה 'רגליים לדבר' לדבריה שנאסרה לבעלה, אלא שבהמשך דבריו פקפק בכך. וראו עוד פסקי דין רבניים (חלק יב עמוד 89) שצירפו סברא זו בנידון.

10 רמ"א (אבהע"ז קעח, ט) בשם יש אומרים, וראו שם בנושאי כלים וכן באבני נזר ובאגרות משה הנ"ל. ודברינו שבייחוד יש מקום לסברא זו נוכח המתיחות שכבר הייתה בין הצדדים הם הם דברי הרמ"א (שם) ש"אם היה לו קטט עמה אינו נאמן", האמורים לכאורה לא רק לשיטת אותם יש אומרים אלא לכל הדעות, אלא שמכל מקום אין הדבר ברור ומוחלט – ראו בפתחי תשובה הנ"ל (שם ס"ק כח).

יש להעיר שאף שדברי רמ"א אלה בנויים על ההנחה שללא אמירה זו אין הבעל יכול לגרש את אשתו בעל כורחה משום חרם גרשום, מכל מקום הם נכונים להלכה אף לגבי עדות שלא קיבלו עליהן חרם זה, אם במציאות הבעל מנוע בדרך כלל מלגרש את אשתו בעל כורחה מחמת חוק המדינה וכדומה [ראו שו"ת רשב"א סימן (אלף רלו); מיוחסות לרמב"ן סימן קלג]. ואמנם הנודע ביהודה (מהדורה תניינא אבהע"ז סימן יא) חילק בין חוק שעונש מוות בצידו לחוק אחר או אף לחרם דרבנו גרשום עצמו, אך כבר העירו בפסקי דין רבניים (חלק ט עמודים 77-78) שבמאירי (קידושין סו ע"א, ראו שם והשווה ללשון התשובה) מבואר שתשובה זו של הרשב"א נשלחה אליו ועולה מדבריו שלא כדברי הנודע ביהודה (שבעצמו לא ראה את דברי המאירי, שלא נדפסו בימיו). ובאמת גם לולא דברי המאירי קשה להבין איך יתיישבו דברי הרשב"א (בתשובות המיוחסות שם), שמהם עולה שאף כשהחוק מנוע רק את הגירושין בעל כורחה אך מאפשר נישואי שתי נשים, אלא שבפועל הבעל יתקשה למצוא אישה נוספת כל עוד לא גירש את אשתו, קיימת הסברא שענינו נתן באחרת ומשום כך הוא משקר (ולפחות אם הייתה לו גם קטטה עם אשתו), אף שקושי זה ודאי אינו כחשש מוות ואינו שונה מהקושי שמחמת חוק שעונש אחר בצידו.

11 לעניין 'רגליים לדבר' ראו ברמ"א (אבהע"ז קטו, ז).

וראו בחלקת מחוקק (שם ס"ק כא), בבית שמואל (שם ס"ק כג), בביאור הגר"א (שם ס"ק כה) ובבית מאיר (שם) לעניין מקרה שמצד אחד יש רגליים לדבר לאיסור ומצד שני יש צדדים נוספים להיתר.

מדברי הבית שמואל (שם) נראה שייחוד בלבד נחשב 'רגליים לדבר' (אך שמא אין הדברים אמורים בחברה שבה אין ייחוד נתפס כדבר אסור ופסול, שכן ייתכן שאין 'רגליים' נובעות מהידיעה על שהייתה בפועל הזדמנות להיכשל בעברה, אלא מהידיעה על שהאישה ומי שלדבריה חטא עימה אכן נהגו ביניהם באופן האסור, למרות ידיעתם שזה אסור, מה שעשוי להצביע שאכן עשו גם איסור חמור יותר ושאוּלֵי מלכתחילה התייחדו בכוונה תחילה לשם עברה), ולדעתו גם אם יש עד אחד שזינתה – אף אם אין הבעל מאמין לו – מצטרפת הודאתה "טמאה אני", או אף שתיקתה לדבריה שהיא כהודאה, לדברי העד ונאסרת לבעלה.

ובאמת מדברי תרומת הדשן (פסקים וכתבים סימן רכב), שהוא מקור דברי הרמ"א (ויסוד דבריו שלו מהתוספות), משמע שייחוד בלבד אינו בגדר 'רגליים לדבר' אלא אם היה הייחוד עם מי שמוחזק כנואף (ולכאורה גם בסברא מוכח כך, שאם לא נאמר כן, עדיין תוכל הרוצה להוציא עצמה מבעלה להתייחד עם אדם אחר ואחר כך לומר "טמאה אני"). וכך כתבו שלא כדברי הבית שמואל מהרי"ם באסן (סימן פו) – דבריו הובאו (וכן חלק מהמקורות דלהלן) גם בפתחי תשובה (אבהע"ז סימן קטו ס"ק כו), שו"ת אדמו"ר הזקן (סימן לא); רבי עקיבא איגר (בחינוכי לכתובות יג ע"א); בשו"ת מהדורה קמא סימן פח וסימן קיא); שו"ת צמח צדק (ליובוויטש, אבהע"ז סימן לח וסימן קמ) ועוד. ומדבריהם נראה שרק ייחוד עם מי שמוחזק נואף כאמור או מעשי כיעור (כעין המבוארים באבהע"ז יא, א) נחשבים 'רגליים לדבר', וכך נראה גם משו"ת כתב סופר (אבהע"ז סימן י) ומשו"ת הרי בשמים (חלק ג, מהדורה תליתאה סימן קי) ועוד (ולגבי מעשי כיעור בצירוף הודאתה ביאר כבר רבנו ירוחם בתולדות אדם וחווה נתיב כג חלק ב שנאסרת אם אין סברה אחרת להתיירה). וכך נקטו בפסקי דין רבניים (חלק ב, פסקי דין הרבנים בן מנחם, הדס ואלשיך, מתחיל בעמוד 197) ולמעשה גם נקטו כהגדרת שו"ת צמח צדק (סימן 56 נ"ל) שאין להחמיר אלא ב'רגליים לדבר חזקים'.

וראו עוד בדברי הרמ"א (אבהע"ז מו, ח) שמהם משמע שאם יצא 'קול' (בנדונו – קול שהתקדשה לאחר לפני קידושיה לבעלה, ומשמע מלשונו שהוא הדין בנדון דידן) והאישה מודה לדברי הקול – נאסרת (שקול אינו אוסר אישה נשואה לבעלה, אבל דינו כ'רגליים לדבר' וממילא הודאתה אוסרתה). אך החלקת מחוקק (שם ס"ק יז) השיג על דבריו (ומדבריו מבואר בפירוש שבנדון דידן אין הקול מועיל לאסור) ואף הבית שמואל (שם ס"ק כב) נראה כמסכים לדבריו. וראו עוד בדברי המקנה (שם, קונטרס אחרון) שהשווה את דין 'קול' לדברי הבית שמואל הנ"ל לעניין עד אחד (אך סוף סוף מדברי הבית שמואל עצמו בסימן מו משמע כנ"ל שלדעתו אין הקול מצטרף לאסור, וראו עוד במה שכתב שו"ת אמרי יושר סימן פז, הן על דברי המקנה הן על דברי הבית שמואל לעניין עד אחד).

ומכל מקום אף לדברי הרמ"א, 'קול' אינו אוסר (אף במקום שבכוחו לאסור) כשיש לו הסבר סביר (עיינו בשלחן ערוך שם, ג) או שיש בעלי אינטרס שיש לתלות שהם שהוציאוהו (אבהע"ז יא, א), וראו שם תנאים נוספים בהגדרת 'קול', ולפי זה הוא הדין שאם ייתכן שהקול יצא מחמת הודאתה של האישה עצמה – אין הוא מוסיף דבר על עצם ההודאה.

וראו עוד בפתחי תשובה (שם ס"ק כה-כח) הן לעניין רגליים לאיסור שבצידם ראיות להיתר הן לעניין מהותן של 'רגליים לדבר' והן (כנ"ל) לעניין נאמנותה או אי נאמנותה של האומרת שנאסרה, אף אם יש 'רגליים לדבר', אם הייתה לפני כן קטטה בינה לבין בעלה המחזקת את הסברא שדבריה באו מחמת רצונה בגירושין.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

יועצים מדעיים:

הרב פרו' אברהם שטינברג
הרב פרו' דרור פיקסלר
הרב פרו' נתן קלר

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ